

TREK VAN ADULTE EN JUVENIELE WESPENDIEVEN OVER DE ELTENBERG 1996-2024

DOOR JAN SCHOPPERS

Wespendieven overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara.

Na de terugkeer uit Afrika gedraagt de soort zich tijdens het broeden heimelijk. Tijdens de najaarstrek is de kans groter om de soort te zien; vooral in augustus en september boven bos- en heidegebieden. Hier maken ze gebruik van thermiek en wind om al cirkelend hoogte te winnen, om vervolgens af te glijden, vaak zonder actief te vliegen.

Over de trek van deze soort is in ons land nog weinig gepubliceerd.

Inleiding

De soort was lang een Sprookjesvogel zoals Wenzel & Tolman (1967) hem noemden. In het broedseizoen viel het heimelijke gedrag op en konden beide auteurs speculeren over het hoe en waarom van dit gedrag. Na het broedseizoen kwam aan het sprookje een einde. Dan schrijven de auteurs: 'begin september is het nu geworden: onze Wespendieven sluiten zich aaneen tot groepjes van verschillende families om samen de lange reis naar het zuiden te aanvaarden'. Enkele decennia later met daarin vele systematische tellingen, blijkt de trek geenszins een familie-gebeuren te zijn; adulten en juvenielen trekken ten

dele gescheiden. Een eerste aanzet voor de verschillen in doortrek van adulte en juveniele Wespendieven over ons land is gepubliceerd door Bijlsma (1978, 1993) en Bijlsma *et al.* (2001). In deze bijdrage is de doortrek van de adulte en jonge Wespendieven bij Elten uitgewerkt. In 1996 is door leden van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. gestart met het jaarlijks tellen van najaarstrek van roofvogels ten zuiden van de Eltenberg. Naast het vaststellen van het seizoenverloop is van meet af aan ingezet op het noteren van leeftijd en geslacht (Schoppers 2002).

Materiaal en methode

De telpost ligt zuidelijk van het Bergherbosch (Montferland) met uitzicht op het zuidelijke deel de zogenaamde Eltenberg (Schoppers 2002, Trektellen.nl). De telpost ligt net op Duitse bodem omdat het uitzicht beter is dan in Nederland. Nagenoeg alle vogels komen aanvliegen vanuit het Nederlandse achterland van de telpost. In totaal zijn in 1996-2024 1824 tellingen uitgevoerd, goed voor 10.107 teluren. Dit zijn tellingen tussen eind juli en eind november. De Wespendief is een zomervogel en trekt vooral in augustus en september naar Afrika. In deze twee maanden gaat het bij Elten om 923 tellingen. Tot en met 2009 zijn deze tellingen verzameld op formulier (Schoppers 2002) en vanaf 2010 via de invoer van Trektellen.nl. Een deel van de dagen in de week zijn door vaste tellers gedaan met daaromheen een aantal *ad hoc* tellers. Een telling duurt in principe van 9-15 uur (wintertijd) en 10-16 (zomertijd), maar eerder beginnen of langer doorgaan wordt aangemoedigd vooral bij goede weersomstandigheden. Teldagen met regen en veel wind duurden vaak korter of werden niet uitgevoerd. Idealiter wordt er iedere dag geteld, maar in de praktijk lukt dat vaak niet.

Daarom wordt er wekelijks een weektotaal berekend op basis van de getelde dagen en geëxtrapoleerd naar een volle week geteld. Daarbij wordt er ook rekening gehouden met de weersomstandigheden; een niet getelde dag met veel regen en wind wordt dan als een nultelling meegenomen (naar Lensink & Kwak 1985). Alle weken opgeteld maakt dan de Gecorrigeerd Seizoensom (GS).

Van ieder jaar is ook een tabel bijgehouden met het aantal adulte en juveniele Wespendieven per standaardweek die de basis vormt voor deze uitwerking.

De uitwerking van gegevens geschiedt op basis van standaardweken. Daarin loopt week 1 van 1 tot en met 7 januari, etc. Week 31 is van 30 juli t/m 5 augustus en week 40 is 1-7 oktober.

Om het seizoenpatroon van een soort te karakteriseren is de datum berekend waarop 10%, 25%, 50%, 75% en 90% van het totaal aantal is gepasseerd. De 50%-datum wordt ook wel de mediane datum genoemd. De hoofdtrekperiode (htp) van een soort is het aantal dagen tussen de 10%- en 90% datum en de toptrekperiode (ttp) het aantal dagen tussen de 25%- en 75%-datum.

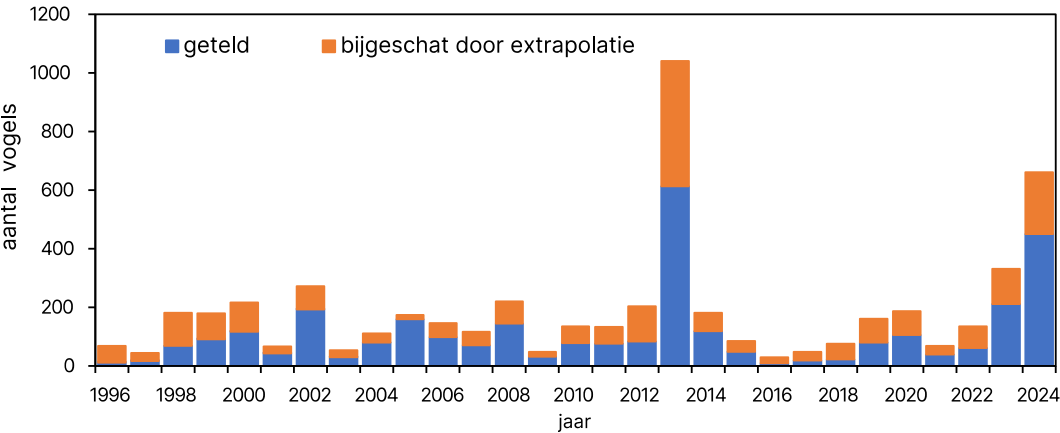
Resultaten

In najaar 1996-2024 zijn 65.208 roofvogels geteld met als top drie Buizerd 42.847 ex. (66%), Sperwer 13.572 ex. (21%) en Wespendif 3.183 ex. (5%). Gemiddeld gaat het om bijna 110 getelde Wespendifieven per jaar met als uitersten 614 ex. (2013), 451 ex. (2024), 211 ex. (2023) en 18 ex. (1997), 11ex. (1996) en 10 ex. (2016) (figuur 1). In goede jaren passeren derhalve 200 of meer vogels en in magere jaren hooguit enkele tientallen. Let wel, niet alle dagen van de week zijn geteld. We zouden een goede dag gemist kunnen hebben.

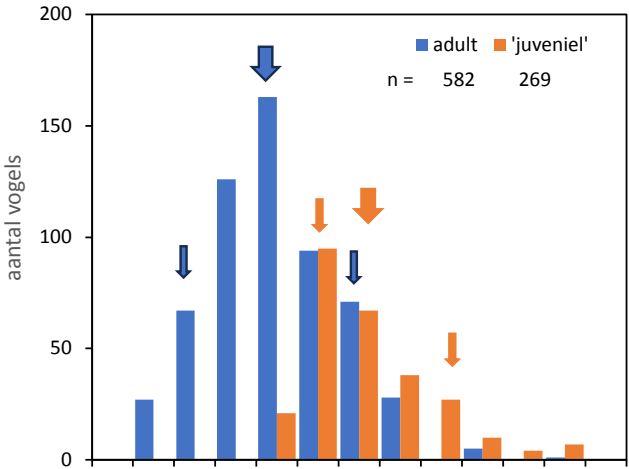
Foto 1. Massale trek van Wespendif over de Eltenberg op 25 augustus 2013 (foto Edwin Witter). Hoogste dagtotaal met 471 Wespendifieven. Groepen op grote hoogte (vaak in wolken verdwijnend) en afstand en snel door, 8/8 bewolking waardoor op leeftijd brengen lastig is. Ter info: de sociale wespens hadden een ronduit slecht jaar in 2013 (Bijlsma 2014). Maar de belangrijkste reden was waarschijnlijk een regenfront en oostenwind waardoor er drie dagen nauwelijks trek was gevolgd door een massaal vertrek op 25 augustus (Desmet & Vansteelant 2014).

Figuur 1 geeft geen duidelijke trend weer.

In alle jaren samen zijn 851 vogels op leeftijd gebracht. Dat is bijna 27% van het totaal aantal waargenomen Wespendifieven. De mediane datum van de adulte vogels (n=582) is 22 augustus en de juvenielen (n=269) 4 september; het verschil tussen beide is

Figuur 1. Het getelde en bijgeschatte aantal geeft opgeteld de gecorrigeerde seizoensom (GS) van Wespendifieven bij de Eltenberg in 1996-2024.

Figuur 2. Wespendif. Seizoenverloop adult en juveniel per standaardweek in 1996-2024 met markering van de 10%, 50% en 90%-datum. Standaardweek 31 = 30 juli-5 augustus.

13 dagen (figuur 2). Bijna een derde van de vogels is juveniel. Door het verschil in timing van adulten en juvenielen bestaat de doortrek tot 20 augustus uitsluitend uit adulten. Daarna krijgen de juvenielen langzaam de overhand.

Om te kijken of er in 29 jaar iets is veranderd in het doortrekpatroon, bijvoorbeeld eerder of later doortrekken of wellicht betere herkenning door de waarnemers, is de mediane datum berekend van de eerste 15 jaar (ad/juv 317/127 ex - 29% juveniel) en de 14 jaar daarna (265/142 ex - 35% juveniel). De mediane datum in de eerste periode voor adult en juveniel is achtereenvolgens 22

augustus en 5 september en voor 2011-2024 is die 23 augustus en 3 september. Dit zijn geen wezenlijke verschillen. De laatste 15 jaar (2010-24) zijn ingevoerd op trektellen. nl waarmee voor de geslachten ook een beeld is. De mediaan is 21 augustus voor de adulte mannen (n=63) en 23 augustus voor de adulte vrouwen (n=83); ook dit is geen wezenlijk verschil.

Tabel 1 geeft informatie over het gemiddelde doortrekpatroon. Een ander aspect van een doortrekpatroon vormen de allereerste en allerlaatste doortrekkers. De eerste trekkende adulten kunnen al in juli worden gezien (Bijlsma *et al.* 2001). Dit is ruim voordat de tellingen bij Elten eind juli/begin augustus beginnen. De eerste adulten zijn hier dus bij aanvang van de tellingen genoteerd (figuur 2). Het is tot half augustus altijd lastig om een hoog afglijdende vogel te beoordelen als een trekker of een lokale vogel die een paar kilometer verderop gaat foerageren. Op basis van kleedkenmerken en ruipatroon kunnen lokale vogels worden herkend, omdat ze later op een dag nogmaals

	Eltenberg 1996-2024		ZW-Velwe & W-Drenthe 1969-2024	
	adult	juveniel	adult	juveniel
n	582	269	398	195
10% (inzet)	11-8	27-8	10-8	26-8
25%	15-8	29-8	14-8	30-8
50% (mediaan)	22-8	4-9	20-8	8-9
75%	30-8	12-9	25-8	17-9
90% (afloop)	7-9	21-9	30-8	25-9
duur htp	27	25	20	30
duur ttp	15	14	11	18

worden gezien. Ook vogels met raat in de klauwen verraden zich als lokaal. De allerlaatste waarneming kennen dergelijke twijfels niet: 25 september 2003 en 25 september 2014, 27 september 2011 en een bijzonder late op 10 oktober 2014 (tabel 2). De eerste juveniele vogels zijn in week 34 (20-26 augustus) gezien met als uitersten 20 augustus 2005, 21 augustus 2015 (foto 2), 22 augustus 2004 en 2010. De laatste juvenielen zijn in week 40 (8-14 oktober) gezien met als afsluiters 11 oktober 2008, 12 oktober 20.

Eltenberg 1996-2024		ZW-Veluwe & W-Drenthe 1969-2024	
adult	juveniel	adult	juveniel
eerste drie waarnemingen			
-	20-8	1-7	20-8 (7)
-	21-8	2-7	21-8
-	22-8 (2)	6-7	23-8 (3)
laatste drie waarnemingen			
25-9 (2)	11-10	25-9 (2)	17-10 (2)
27-9	12-10	29-9	22-10
10-10	13-10	9-10	23-10 (2)

Tabel 2. Data waarop de eerste drie en laatste drie adulten en juvenielen zijn gezien bij Elten (1996-2024, VWG Arnhem eo) en over de ZW-Veluwe en W-Drenthe (1969-2025, gegevens R.G. Bijlsma). Steeds 1 vogel, tenzij tussen haakjes anders is vermeld. Voor Elten geen gegevens van de allereerste adulten (zie tekst).

Foto 2. Wespendief juveniel. Eltenberg, 21 augustus 2025. (foto Edwin Witter). Let op de meer donkere geschaduwde armpennen, meer zwart op de vleugelpunten dan adult en vage banden in de staart.

Foto 3. Wespendief juveniel. Eltenberg, 12 oktober 2024. (foto Olaf Klaassen). Idem kenmerken foto 1. Verder zwart rond oog 'bril', lengtestrepen op borst en let op beschadigde uiteinden staartveren, waarschijnlijk ontstaan in (lange) nestperiode.

Foto 4. Wespendief adult man. Bergherbosch, 22 augustus 2022. (foto Edwin Witter). Grijs kop, dwarsstreping op de borst, brede eindband staart (gehavend) en vleugel en lichte onderkant vleugel. zwart op de vleugelpunten dan adult en vage banden in de staart.

Discussie

Na de publicaties van Bijlsma (1978, 1993) en Bijlsma et al. (2001) zijn geen nieuwe gegevens gepubliceerd van de doortrek van adulte en juveniele Wespendieven over ons land. Schoppers (2002) ging over de eerste 6 jaar bij de Eltenberg en toen was de mediaan 25 augustus voor de adulten en 6 september voor de juvenielen. Dit is achtereenvolgens 3 en 2 dagen later dan over heel 1996-2024. Voor adulten en juvenielen samen is een mediaan van 28 augustus vastgesteld in Hoog-Nederland in 1976-1993 (Lensink et al. 2002).

Na contact met Rob Bijlsma stuurt hij me zijn archief van leeftijd en geslacht van overtrekkende Wespendieven (vanaf 30 juli: 398 adult en 195 juveniel) van de ZW-Veluwe en W-Drenthe 1969-2025. De oudste gegevens uit Bijlsma (1978, 1993) en Bijlsma et al. (2001) zijn in het overzicht aangevuld

tot en met 2025 (dd 17 sept 2025). Rob Bijlsma telt altijd op kleine kaalkappen (zonder telescoop) met een beperkt uitzicht. Hij wil liever weinig goed zien dan veel matig/slecht, wat het geval is bij een weids uitzicht als bij de Eltenberg. Door Bijlsma is 82% van de Wespendieven op leeftijd gebracht tegen 27% bij de Eltenberg. Hieronder worden de resultaten van de Eltenberg vergeleken met die van de ZW-Veluwe en W-Drenthe (tabel 1 en 2).

De mediane datum voor adulten en juvenielen over de ZW-Veluwe en W-Drenthe is achtereenvolgens 19 augustus (incl. heel juli) en 8 september. Als we alleen de tellingen vanaf 30 juli nemen, zoals bij Elten, dan komt de mediaan voor adulten op 20 augustus. Hoewel de jonge vogels gemiddeld later passeren (4 dagen) en de adulten iets eerder (2 dagen) is dit redelijk vergelijkbaar met de passage over Elten. Het aandeel jonge vogels vanaf eind juli is op de Veluwe en in Drenthe (33%) vergelijkbaar met de Eltenberg (32%).

Op de ZW-Veluwe en W-Drenthe zijn de eerste trekkende adulten al vanaf begin juli genoteerd; tot 30 juli gaat het om 21 vogels en 377 daarna. In jaren met weinig wespenbroed, en dus minder reproductie, kunnen de eerste adulte vogels al in juli de broedgebieden verlaten (Bijlsma et al. 2001). De laatste zijn op 25 en 29 september en 9 oktober gezien, elk 1ex. Dit is nagenoeg gelijk aan Elten: 25 en 27 september en 10 oktober. De eerste juvenielen zijn zowel op de ZW-Veluwe en W-Drenthe als bij Elten gezien op 20 augustus en de drie dagen daarna (tabel 2). De afloop van de hoofdtrekperiode van juvenielen valt op de Veluwe en Drenthe

enkele dagen later en dat is nog wat sterker bij de laatste drie data (maximaal 10 dagen).

Bijlsma vond in het najaar geen verschil tussen adulte mannen en vrouwen met voor beide geslachten een mediane datum van 20 augustus. Dit is vergelijkbaar met Elten (21 augustus man en 23 augustus vrouw). Dataloggers en directe waarnemingen op broedplaatsen laten zien dat vrouwen eerder de broedplaats verlaten dan mannen. De laatste voorzien de jongen na het uitvliegen langer van voedsel. Het kan zijn dat de vrouwen weliswaar de broedplaats verlaten maar in de ruime omgeving gaan zwerven en andere broedplaatsen bezoeken. Gegevens uit dataloggers wijzen op dit gedrag (Bijlsma); Het eind van het liedje is dat man en vrouw ongeveer gelijktijdig de broedgebieden verwisselen voor het warme zuiden.

Buiten ons land in Europa is er door Kjellen (1998), Schmid (2000) en Hale et al. (2003) over gepubliceerd. Qua timing zijn er overeenkomsten, juvenielen later dan adulten, maar per locatie zijn er grote verschillen in het aandeel juvenielen. Landen rondom ons hebben een veel lager aandeel juvenielen (Falsterbo slechts 11% en ook doortrek later) dan de 32% bij Elten en 33% bij Veluwe/Drenthe en rondom Italië en juist weer duidelijk hoger aandeel. Deels komt dit waarschijnlijk omdat over een andere periode gaat maar dit heeft ook te maken met een meer zuidelijke trekrichting van de juvenielen (Schmid 2000). Tevens lijkt het dat juvenielen er ook langer over doen dan adulten (64 om 42 dagen) om in het overwinteringsgebied aan te komen (Hake et al. 2003).

Tot slot

In deze publicatie blijkt dat het doorgeven van leeftijden zinvol is. Trektellen is populair en ondanks dat er niet gevalideerd wordt, lijkt het seizoenverloop voor veel soorten accuraat en redelijk betrouwbaar; zie Trektellen.nl. De hoge dichtheid aan deelnemende telposten en de uitstekende invoermogelijkheden bieden ook de kans om meer de diepte in te duiken. Het noteren van leeftijden en geslacht geeft inzicht in de strategie van soorten iets waar op basis van trektellingen nog betrekkelijk weinig over is gepubliceerd. De jonge Wespendieven vertrekken en passeren later dan de adulte vogels, zoveel is in deze bijdrage wel duidelijk geworden. Ook blijkt dat jonge trekkende vogels voor 20 augustus kritisch beoordeeld moeten worden. De soort legt redelijk synchroon eieren tussen eind mei en begin juni (Bijlsma 1993). Na 70 dagen broeden en jongen op het nest, zijn de jongen tussen eind juli en begin augustus (soms later) vliegvlug. Daarna worden ze nog ongeveer 14 dagen verzorgd door vooral het mannetje. Tot slot blijven ze nog enige tijd in het broedgebied alvorens ook weg te trekken. Wellicht kan bij de Wespendief, maar ook bij andere soorten zomergasten, bij de invoer in trektellen.nl een waarschuwing verschijnen bij uitzonderlijk vroege of late waarnemingen. In de huidige database zijn eind juli en begin augustus verspreid over het land al enkele tientallen trekkende juvenielen ingevoerd; zelfs een in juni. Dit zijn vermoedelijk foutieve invoer of determinaties geweest dan wel de eerste vlieg oefeningen van een lokale vogel.

Dank

Veel dank gaat uit naar de kleine groep van vaste tellers. In de recente vijf jaar en vaak ook daarvoor, gaat het om Chris Briek, Olaf Klaassen, Jeroen Kok, Rob Lensink, Jan Schoppers, Ivo Seelen en Lidwien, Rob Vogel, Frank Wagenaar en Edwin Witter en natuurlijk ook de vele medetellers. Rob Bijlsma wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van zijn archief en waardevolle tips van literatuur.

Rob Lensink heeft de bijdrage becommentarieerd en gezorgd dat het een soepel lopend verhaal is geworden en van opbouwende kritiek voorzien.

Literatuur

Bijlsma R. 1978. Ongestuwde trek van roofvogels (Falconiformes) in het binnenland. Rapport, Wageningen-Hoog, eigen beheer.

Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.

Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Bijlsma R.G. 2014. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2023. De Takkeling 22: 4-59.

Bijlsma R.G. 2025. Trek van Wespendieven over de ZW-Veluwe en W-Drenthe 1969-2025 (archief, dd 17 september 2025).

Desmet E. & Vansteelant W. 2014. Recordaantallen Wespendieven over de Lage Landen in augustus-september 2013. Natuur.oriolus 180 (3): 83-90.

Hake, M., Kjellen, N. and Alerstam, T. 2003. Age-dependent migration strategy in honey buzzards Pernis api_orus tracked by satellite. – Oikos 103: 385–396.

Kjellén, N. 1998. Annual variation in numbers, age and sex ratios among migrating raptors at Falsterbo, Sweden from 1986–1995. J Ornithol 139: 157–171. <https://doi.org/10.1007/BF01651225>

Lensink R. & Kwak R. 1985. Vogeltrek over Arnhem in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-1983 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal. Deel 1: materiaal, methoden en samenvattend overzicht. Rapport, LWVT, Arnhem.

Lensink R., H. van Gasteren, F. Hustings, L. Linnartz., F. Vogelzang, C. Witkamp, L.S. Buurma & G. van Duin (red.) 2002. Lwvt/Sovon. Zichtbare Vogeltrek over Nederland, 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem.

Schoppers J. 2002. Najaarstrek van roofvogels over de Eltenberg 1996-2001. Rapport Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2002-1, Arnhem.

Schmid H. 2000. Getrennte Wege: Der Herbstzug von juvenilen und adulten Wespenbussarden Pernis apivorus — eine Synthese. Ornithol. Beob. 97: 191–222.

Wenzel F. & Tolman R. 1967. Sprookjesvogel: Wespendief. Kosmos, Antwerpen/Amsterdam.